

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

معیارهای دخالت دولت در اقتصاد (اقتصاد بخش عمومی)

تألیف

دکتر فرهاد رهبر

دکتر ناهید پوررستمی

۱۳۹۱

توجه

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های pdf، لوح فشرده، بازنویسی در وبلاگ‌ها، سایت‌ها، مجله‌ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می‌شود.

انتشارات دانشگاه تهران

شماره ۳۳۲۸

شماره مسلسل ۷۳۸۰

سرشناسه	۱۳۳۸ رهبر، فرهاد.
عنوان و نام پدیدآور	معیارهای دخالت دولت در اقتصاد (اقتصاد بخش عمومی) تألیف فرهاد رهبر، تاهید پوررستمی.
مشخصات نشر	تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	ز. ۱۵ ص.
فروست	انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره ۳۳۲۸.
شابک	978-964-03-6359-1
وضعیت فهرست‌نویسی	ف. ا.
یادداشت	کتابخانه.
موضوع	سیاست اقتصادی.
موضوع	اقتصاد.
موضوع	اقتصاد - ایران.
موضوع	ایران - سیاست اقتصادی.
شناسه افزوده	پوررستمی، تاهید، ۱۳۵۷.
شناسه افزوده	دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات.
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۱ م ۶ ۲ ۵۷۸۷
رده‌بندی دیویی	۳۳۸۹
شماره کتابشناسی ملی	۲۹۱۶۹۶۶

عنوان: معیارهای دخالت دولت در اقتصاد (اقتصاد بخش عمومی)

تألیف: دکتر فرهاد رهبر - دکتر تاهید پوررستمی

ویراستاران: حمید خادمی - مرجان ذکائی

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: ۱۳۹۱

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مؤلفان است»

«کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است»

بها: ۱۰۰۰۰۰ ریال

ISBN 978-964-03-6359-1

9 789640 363591

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرش مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

پست الکترونیک: <http://press.ut.ac.ir> - سایت: [press@ut.ac.ir](http://press.ut.ac.ir)

بخش و فروش: تلفکس ۸۸۰۱۲۰۷

فهرست مطالب

پیش‌گفتار.....	ض
فصل یکم: مروری بر جایگاه و نقش دولت و بخش عمومی در اقتصاد.....	۱
۱-۱- مقدمه.....	۳
۱-۲- تعریف اقتصاد بخش عمومی.....	۳
۱-۳- تعریف دولت.....	۴
۱-۴- طبقه‌بندی نظریه‌های دولت.....	۵
۱-۴-۱- نظریه‌های دولت با هدف شناخت ماهیت آنها.....	۵
۱-۴-۲- تعریف دولت از منظر تبیین رابطه دولت با عوامل اقتصادی و شهروندان.....	۸
۱-۴-۳- تقسیم‌بندی دولت بر پایه قلمرو دخالت دولت در اقتصاد.....	۹
۱-۵- دیدگاه‌های مکاتب مختلف اقتصادی در خصوص دولت و نحوه مداخله آن در اقتصاد.....	۱۰
۱-۵-۱- مرکانتلیست‌ها.....	۱۰
۱-۵-۲- فیزیوکرات‌ها.....	۱۱
۱-۵-۳- کلاسیک‌ها.....	۱۱
۱-۵-۴- مکتب تاریخی اقتصاد آلمان.....	۱۴
۱-۵-۵- کینزین‌ها.....	۱۵
۱-۵-۶- نئوکلاسیک‌ها.....	۱۶
۱-۵-۷- نئوکینزین‌ها.....	۱۷
۱-۵-۸- مارکسیسم.....	۱۸
۱-۶- وظایف و موارد لزوم دخالت دولت.....	۲۰
- وظیفه تخصیص منابع.....	۲۰
- وظیفه توزیع درآمد.....	۲۰
- وظیفه تثبیت اقتصاد.....	۲۱
۱-۷- خلاصه و جمع‌بندی.....	۲۱

فصل دوم: عدالت از دیدگاه اسلام و وظایف دولت در حکومت اسلامی ۲۳

- ۱-۲- مقدمه ۲۵
- ۲-۲- ضرورت و اهداف تشکیل حکومت اسلامی و مقایسه آن با حکومت‌های غیردینی ۲۵
- ۱-۲-۲- ضرورت تشکیل حکومت اسلامی ۲۵
- ۲-۲-۲- اهداف حکومت اسلامی ۲۷
- ۳-۲- ویژگی‌های نظام اقتصاد اسلامی ۲۹
- ۱-۳-۲- برنامه اقتصادی اسلام همه‌جانبه و غیرمستقل است ۲۹
- ۲-۳-۲- برنامه اقتصاد اسلامی عبادی است ۳۰
- ۳-۳-۲- برنامه اقتصاد اسلامی متکی بر اصول اخلاقی ۳۰
- ۴-۳-۲- برنامه اقتصاد اسلامی دارای اصول ثابت و روش‌های عملی و اجرایی متغیر است ۳۱
- ۴-۲- اصول نظام اقتصاد اسلامی ۳۱
- ۴-۲- ۱- اصل اصالت فرد و جامعه ۳۱
- ۴-۲- ۲- اصل مالکیت مختلط ۳۲
- ۴-۲- ۳- اصل محدودیت در آزادی اقتصادی ۳۳
- ۴-۲- ۴- اصل عدالت اقتصادی - اجتماعی ۳۴
- ۵-۲- تعریف عدل ۳۴
- ۱-۵-۲- عدالت اقتصادی ۳۷
- ۶-۲- مبنای عدالت ۳۸
- ۷-۲- جایگاه عدالت ۳۹
- ۱-۷-۲- آیات و روایات در خصوص وظایف حکومت اسلامی با تأکید بر وظیفه عدالت ... ۳۹
- ۸-۲- وظایف حاکم اسلامی از دید امام علی (ع) ۴۰

فصل سوم: معیارهای وضعیت بهینه ۴۱

- ۱-۳- مقدمه ۴۳
- ۲-۳- معیار حداکثر رفاه اجتماعی ۴۳
- ۱-۲-۳- اشکال مختلف تابع رفاه اجتماعی ۴۴
- ۲-۲-۳- انتقاداتی بر تابع رفاه اجتماعی ۴۶

۴۸	۳-۳- معیار بهینگی (کارایی) پاره‌تو
۴۹	۳-۳-۱- کارایی در مصرف
۵۶	۳-۳-۲- کارایی در تولید
۶۴	۳-۳-۳- شرط کارایی سراسری
۶۵	۳-۴- مخنی سرحد امکانات مطلوبیت
۶۷	۳-۴- انتخاب بهینه
۶۹	۳-۵- بررسی شرط کارایی سراسری در بازار رقابت کامل
۷۲	۳-۶- بررسی شرط کارایی سراسری در بازار انحصار کامل
۷۴	۳-۷- خلاصه و جمع‌بندی
۷۷	فصل چهارم: شاخص‌ها و معیارهای اندازه‌گیری تغییرات رفاه
۷۹	۴-۱- مقدمه
۷۹	۴-۲- مازاد رفاه اجتماعی
۷۹	۴-۲-۱- مازاد رفاه مصرف‌کننده
۸۱	۴-۲-۲- مازاد رفاه تولیدکننده
۸۱	۴-۲-۳- تأثیر تعیین قیمت بر رفاه اجتماعی
۸۳	۴-۲-۴- تأثیر وضع مالیات بر واحدهای کالا، بر رفاه اجتماعی
۸۴	۴-۲-۵- تأثیر انحصار بر رفاه اجتماعی
۸۵	۴-۳- تغییرات جبرانی
۸۷	۴-۴- تغییرات هم‌ارز یا معادل
۸۹	۴-۵- خلاصه و جمع‌بندی
۹۱	فصل پنجم: موارد لزوم مداخله دولت در بازار - مورد کالاهای عمومی
۹۳	۵-۱- مقدمه
۹۳	۵-۲- تعریف کالاهای عمومی
۹۴	۵-۳- طبقه‌بندی کالاها
۹۷	۵-۴- انواع کالاهای عمومی

- ۵-۵- تولید و توزیع کالای عمومی ۹۸
- ۵-۵-۱- مقدار بهینه تولید و توزیع کالای عمومی با استفاده از مدل سامونلسون ۹۸
- ۵-۵-۲- شرط کارایی تولید کالاهای عمومی به روش ریاضی با استفاده از ۱۰۳
- ۵-۵-۳- شرط کارایی تولید کالاهای عمومی به روش نموداری با استفاده از ۱۰۴
- ۵-۶- مقیاس اقتصادی مصرف و تولید کالای عمومی ۱۰۶
- ۵-۷- تعداد استفاده بهینه از کالاهای عمومی ناخالص یا باشگاهی ۱۱۲
- ۵-۸- افزایش ظرفیت کالای عمومی ۱۱۶
- ۵-۹- کالای عمومی واسطه‌ای ۱۱۹
- ۵-۹-۱- مدل‌های بهره‌برداری بهینه از کالای عمومی واسطه‌ای ۱۲۱
- ۵-۹-۲- سیاست‌های اقتصادی به منظور استفاده بهینه از کالای عمومی واسطه‌ای تحت شرایط فروش محصول در بازار رقابتی ۱۲۲
- ۵-۹-۳- کارایی در بهره‌برداری از کالای عمومی واسطه‌ای تحت شرایط فروش محصول در بازار انحصاری ۱۲۸
- ۵-۱۰- خلاصه و جمع‌بندی ۱۲۹
- فصل ششم: موارد لزوم مداخله دولت در بازار - مورد پیامد خارجی ۱۳۱
- ۶-۱- مقدمه ۱۳۳
- ۶-۲- تعریف آثار و پیامد خارجی مثبت و منفی ۱۳۳
- ۶-۳- تبیین پیامدهای خارجی در توابع تولید و مطلوبیت ۱۳۴
- ۶-۴- تأثیر پیامد خارجی مثبت بر تولید و مصرف بهینه خصوصی و مقایسه آن با تولید و مصرف بهینه اجتماعی ۱۳۶
- ۶-۴-۱- بررسی آثار مداخله دولت در بازار آموزش ۱۳۹
- ۶-۴-۲- توجیه اقتصادی آموزش رایگان ۱۴۲
- ۶-۵- تأثیر پیامد خارجی منفی بر تولید و مصرف بهینه خصوصی و مقایسه آن با تولید و مصرف بهینه اجتماعی ۱۴۶
- ۶-۵-۱- شرایطی که در آن آثار خارجی منفی به تعطیلی بنگاه می‌انجامد ۱۵۰
- ۶-۶- توافقی در جبران آثار خارجی ۱۵۲

۱۵۲.....	۶-۶-۱- توافق در جبران در صورت وجود آثار خارجی مثبت
۱۵۴.....	۶-۶-۲- توافق در صورت وجود آثار خارجی منفی
۱۵۹.....	۶-۷- نقش و وظیفه دولت در شرایط عدم توافق
۱۶۰.....	۶-۸- نحوه مداخله دولت در شرایط تکنیک متغیر تولید
۱۶۳.....	۶-۹- مقایسه مفهومی آثار خارجی و کالای عمومی
۱۶۴.....	۶-۱۰- خلاصه و جمع‌بندی
۱۶۵.....	فصل هفتم: موارد لزوم مداخله دولت در بازار - مورد انحصار طبیعی
۱۶۷.....	۷-۱- مقدمه
۱۶۷.....	۷-۲- تعریف انحصار طبیعی
۱۷۰.....	۷-۳- روش‌های مداخله دولت در شرایط انحصار طبیعی
۱۷۰.....	۷-۳-۱- حالت یکم: متوسط هزینه بلندمدت تولید در سطح وسیعی از تولید، پایین‌تر از منحنی تقاضای جامعه است.
۱۷۰.....	۷-۳-۲- حالت دوم: متوسط هزینه بلندمدت تولید در تمام سطوح تولید بالاتر از منحنی تقاضای جامعه است.
۱۷۵.....	۷-۴- تعیین ظرفیت بهینه واحدهای تحت کنترل دولت
۱۸۱.....	۷-۵- قیمت‌گذاری تحت شرایط محدودیت ظرفیت تولید برق
۱۸۲.....	۷-۵-۱- راه‌حل نخست: اعمال سیاست قیمت‌های متفاوت
۱۸۵.....	۷-۵-۲- راه‌حل دوم: ایجاد تأسیسات و امکانات لازم برای تولید و انتقال برق
۱۸۵.....	۷-۶- خلاصه و جمع‌بندی
۱۸۷.....	فصل هشتم: دیگر موارد لزوم مداخله دولت در بازار - بازارهای مالی و بهینه دوم
۱۸۹.....	۸-۱- مقدمه
۱۸۹.....	۸-۲- لزوم مداخله دولت در بازارهای مالی
۱۹۲.....	۸-۳- بهینه دوم
۱۹۴.....	۸-۳-۱- بهینه دوم در دو بازار با دو کالای جانشین
۱۹۶.....	۸-۳-۲- بهینه دوم در دو بازار با دو کالای مکمل

- ۱۹۷..... ۳-۳-۸- بهینه دوم در سه بازار با سه کالای جانشین
- ۱۹۸..... ۴-۳-۸- بهینه دوم در سه بازار با ترکیبی از کالاهای جانشین و مکمل
- ۱۹۹..... ۴-۸- خلاصه و جمع‌بندی

فصل نهم: توزیع درآمد..... ۲۰۱

- ۲۰۳..... ۱-۹- مقدمه
- ۲۰۳..... ۲-۹- موضوعاتی در خصوص تعریف عدالت (افقی و عمودی)، برابری و انصاف
- ۲۰۴..... ۳-۹- تقابل میان کارایی و انصاف
- ۲۰۵..... ۴-۹- ضرورت توجه به نحوه توزیع درآمد
- ۲۰۷..... ۵-۹- عدالت در آرای نظام سرمایه‌داری
- ۲۰۷..... ۱-۵-۹- عدالت براساس نظریات
- ۲۰۸..... ۲-۵-۹- عدالت در تعریف رانز
- ۲۱۰..... ۳-۵-۹- عدالت در تعریف آماریتیا سن
- ۲۱۱..... ۶-۹- معیارهای توزیع درآمد
- ۲۱۱..... ۱-۶-۹- معیارهای ناظر بر نحوه کسب درآمد
- ۲۱۴..... ۲-۶-۹- معیارهای ناظر بر نحوه توزیع درآمد
- ۲۲۱..... ۷-۹- اصل جبران کالدور
- ۲۲۳..... ۸-۹- هزینه توزیع مجدد درآمد
- ۲۲۶..... ۹-۹- ضریب جینی
- ۲۲۹..... ۱۰-۹- خلاصه و جمع‌بندی

پیوست: خلاصه‌ای از نامه ۵۳ نهج البلاغه، منشور سیاسی و حکومتی امام علی (ع)..... ۲۳۱

- ۲۳۲..... ۱-۱- مقدمه
- ۲۳۳..... ۲-۱- اساس مقام و منزلت در حکومت اسلامی
- ۲۳۴..... ۳-۱- وظایف حاکم اسلامی
- ۲۳۴..... ۱-۳- جمع‌آوری خراج
- ۲۳۴..... ۲-۳- جهاد با دشمنان

- پ-۳-۳- نیک شدن اهل آن ۲۳۴
- پ-۳-۴- آبادی شهرها و روستاها ۲۳۵
- پ-۳-۵- توجه حکومت به محرومان و نیازمندان ۲۳۵
- پ-۴- ویژگی‌های یک مسئول در نظام اسلامی ۲۳۷
- پ-۴-۱- توجه به خودسازی ۲۳۷
- پ-۴-۲- آگاهی و شناخت از وضع موجود جامعه ۲۳۹
- پ-۴-۳- شناخت و بینش از حوادث گذشته و تاریخ جامعه ۲۴۰
- پ-۴-۴- حفظ سنت‌های گذشته ۲۴۱
- پ-۴-۵- رفت‌وآمد و ارتباط با علما و حکما ۲۴۲
- پ-۴-۶- توجه به طبقات جامعه، شناخت طبقات و تأمین سلامت آنها ۲۴۲
- پ-۵- کیفیت رفتار حاکم اسلامی با مردم ۲۴۳
- پ-۵-۱- مهربانی و محبت و لطف به مردم ۲۴۳
- پ-۵-۲- رعایت انصاف ۲۴۶
- پ-۵-۳- حسن ظن به مردم ۲۴۷
- پ-۶- معیارهای تصمیم‌گیری حاکم اسلامی ۲۴۸
- پ-۶-۱- حق‌گرایی ۲۴۸
- پ-۶-۲- عدالت‌طلبی ۲۴۸
- پ-۶-۳- جلب رضایت عامه مردم ۲۴۸
- پ-۶-۴- ایجاد اعتماد و امنیت بین مردم ۲۵۰
- پ-۷- مالیات ۲۵۱
- پ-۸- انگیزه پذیرش مسئولیت در حکومت اسلامی ۲۵۱
- پ-۹- نکاتی در مورد صلح ۲۵۲
- پ-۱۰- آفات و چالش‌های پیش روی حکومت یا حاکم اسلامی ۲۵۳
- منابع و کتاب‌شناسی ۲۵۷
- منابع انگلیسی ۲۶۲

فهرست شکل‌ها

- شکل (۱-۳): حداکثر رفاه اجتماعی با توجه به محدودیت منحنی سرحد ۴۵
- شکل (۲-۳): توزیع اولیه دو کالای X و Y میان دو فرد A و B در قالب ۵۱
- شکل (۳-۳): توزیع مجدد کالاها و خدمات با توجه به معیار بهینه پاره‌تو ۵۲
- شکل (۴-۳): منحنی‌های بی‌تفاوتی فرد A و B ۵۳
- شکل (۵-۳): منحنی قرارداد مطلوبیت ۵۴
- شکل (۶-۳): منحنی امکانات مطلوبیت و رابطه آن با منحنی قرارداد مطلوبیت ۵۵
- شکل (۷-۳): منحنی هم‌معداری تولید برای کالای X ۵۷
- شکل (۸-۳): نقاط بهینه پاره‌تو در تولید، با این فرض که توزیع اولیه عوامل تولید در ۵۸
- شکل (۹-۳): تخصیص بهینه منابع در تولید ۵۹
- شکل (۱۰-۳): منحنی امکانات تولید برای دو کالای فرضی اتومبیل و نان ۶۰
- شکل (۱۱-۳): کارایی پاره‌تو تولید (منحنی امکانات تولید) ۶۲
- شکل (۱۲-۳): منحنی امکانات تولید برای دو کالای کفش و لباس ۶۳
- شکل (۱۳-۳): شرط کارایی سراسری ۶۴
- شکل (۱۴-۳): کارایی سراسری ۶۶
- شکل (۱۵-۳): منحنی سرحد امکانات مطلوبیت ۶۶
- شکل (۱۶-۳): منحنی سرحد امکانات مطلوبیت ۶۷
- شکل (۱۷-۳): عدالت اجتماعی از طریق حداکثر کردن تابع رفاه اجتماعی ۶۸
- شکل (۱۸-۳): سرحد امکانات مطلوبیت و عدالت در توزیع (برابری مطلوبیت) ۶۹
- شکل (۱۹-۳): سرحد امکانات مطلوبیت و عدالت رالزی ۶۹
- شکل (۲۰-۳): نقطه تعادل بنگاه در شرایط انحصار کامل ۷۴
- شکل (۱-۴): مازاد مصرف‌کننده ۸۰
- شکل (۲-۴): مازاد رفاه تولیدکننده ۸۱
- شکل (۳-۴): تغییرات مازاد رفاه جامعه در شرایط تعیین سقف قیمت از سوی دولت ۸۲
- شکل (۴-۴): تغییرات مازاد رفاه جامعه پس از وضع مالیات ۸۳
- شکل (۵-۴): تعادل بنگاه در شرایط انحصار کامل ۸۴
- شکل (۶-۴): تغییرات جبرانی، زمانی که قیمت کالای X کاهش یابد ۸۶

- شکل (۷-۴): تغییرات جبرانی، زمانی که قیمت کالای x افزایش یابد..... ۸۶
- شکل (۸-۴): تغییرات هم‌ارز، زمانی که قیمت کالای x کاهش یابد..... ۸۷
- شکل (۹-۴): تغییرات هم‌ارز، زمانی که قیمت کالای x افزایش یابد..... ۸۸
- شکل (۱-۵): طبقه‌بندی کالاها..... ۹۴
- شکل (۲-۵): منحنی امکانات تولید برای کالای خصوصی X و کالای عمومی G ۹۹
- شکل (۳-۵): منحنی بی‌تفاوتی مصرف کالای خصوصی X و کالای عمومی G ۹۹
- شکل (۴-۵): منحنی امکانات تولید، منحنی بی‌تفاوتی مصرف در صورتی که ۱۰۰
- شکل (۵-۵): ترکیب بهینه کالاهای عمومی و خصوصی..... ۱۰۲
- شکل (۶-۵): منحنی تقاضای بازار برای کالای خصوصی..... ۱۰۵
- شکل (۷-۵): منحنی تقاضای بازار برای کالای عمومی..... ۱۰۶
- شکل (۸-۵): مقیاس اقتصادی مصرف و تولید کالای عمومی..... ۱۰۷
- شکل (۹-۵): تأثیر افزایش تعداد مصرف‌کنندگان بر مقیاس اقتصادی مصرف و ۱۰۸
- شکل (۱۰-۵): تأثیر افزایش تعداد مصرف‌کنندگان بر رفاه اجتماعی با فرض ثابت ماندن... .. ۱۰۹
- شکل (۱۱-۵): تأثیر افزایش تعداد مصرف‌کنندگان بر رفاه اجتماعی با فرض وجود ۱۱۰
- شکل (۱۲-۵): تأثیر افزایش تعداد مصرف‌کنندگان بر رفاه اجتماعی با فرض وجود ۱۱۱
- شکل (۱۳-۵): کارایی در مصرف و تعداد استفاده‌کنندگان بهینه از کالای عمومی..... ۱۱۲
- شکل (۱۴-۵): تعداد استفاده بهینه از کالای عمومی..... ۱۱۳
- شکل (۱۵-۵): تعداد استفاده بهینه از کالای عمومی باشگاهی در ۱۱۷
- شکل (۱۶-۵): رابطه تولید کل، نهایی و متوسط..... ۱۲۳
- شکل (۱۷-۵): رابطه تولید نهایی و متوسط با هزینه متوسط و نهایی در شرایطی که ۱۲۴
- شکل (۱۸-۵): کارایی در بهره‌برداری از کالای عمومی واسطه‌ای تحت شرایط ۱۲۵
- شکل (۱۹-۵): تعداد نیروی کار به کار گرفته‌شده در تولید کالای عمومی..... ۱۲۷
- شکل (۲۰-۵): کارایی در بهره‌برداری از کالای عمومی واسطه‌ای تحت شرایط ۱۲۹
- شکل (۱-۶): آثار خارجی مثبت و تأثیر آن بر مقدار تولید و مصرف بهینه اجتماعی در ۱۳۷
- شکل (۲-۶): مقایسه تغییرات اضافه رفاه اجتماعی تحت تأثیر مداخله دولت در ۱۴۰
- شکل (۳-۶): توجیه آموزش عالی رایگان در صورت وجود پیامد خارجی مثبت..... ۱۴۲
- شکل (۴-۶): پرداخت کمک هزینه تحصیلی برای آموزش با گسترش پیامد خارجی مثبت..... ۱۴۳

- شکل (۵-۶): نقش دولت در شرایط وجود محدودیت در عرضه کالای عمومی ۱۴۴
- شکل (۶-۶): آثار خارجی منفی و تأثیر آن بر مقدار تولید و مصرف بهینه اجتماعی در ۱۴۶
- شکل (۷-۶): تعطیلی بنگاه ناشی از پیامد خارجی منفی ۱۵۰
- شکل (۸-۶): توافق در جبران ۱۵۳
- شکل (۹-۶): توافق در جبران در صورت وجود پیامد خارجی منفی ۱۵۶
- شکل (۱۰-۶): توافق در جبران در صورت وجود پی آمد خارجی منفی ۱۵۸
- شکل (۱۱-۶): نحوه مداخله دولت در صورت عدم امکان مذاکره و توافق برای ۱۶۰
- شکل (۱۲-۶): هزینه‌های ناشی از افزایش آلودگی و مقدار آلودگی بهینه ۱۶۱
- شکل (۱۳-۶): مقدار آلودگی بهینه ۱۶۳
- شکل (۱-۷): سیاست‌های دولت در شرایط انحصار طبیعی ۱۶۹
- شکل (۲-۷): تبعیض قیمت در شرایط انحصار طبیعی ۱۷۳
- شکل (۳-۷): اعمال سیاست تبعیض قیمت موجب افزایش قیمت در ۱۷۴
- شکل (۴-۷): مقایسه فایده و هزینه تولید در شرایطی که متوسط هزینه ۱۷۶
- شکل (۵-۷): تغییر در تشکیلات تولید در بلندمدت با هدف کاهش هزینه و افزایش سود .. ۱۷۷
- شکل (۶-۷): تغییر در تشکیلات تولید در بلندمدت با فرض ثابت بودن هزینه و ۱۷۸
- شکل (۷-۷): تغییر در تشکیلات تولید در بلندمدت با فرض صعودی بودن هزینه ۱۷۹
- شکل (۸-۷): تغییر در تشکیلات تولید در بلندمدت با فرض نزولی بودن هزینه ۱۸۰
- شکل (۹-۷): نحوه تعیین قیمت و ظرفیت تولید، در صورت وجود نوع تابع تقاضای ۱۸۲
- شکل (۱-۸): در صورتی که دو کالا جانشین یکدیگر باشند، افزایش قیمت در ۱۹۵
- شکل (۲-۸): در صورتی که دو کالا مکمل یکدیگر باشند، کاهش قیمت در بازار اول ۱۹۶
- شکل (۳-۸): در صورتی که سه کالا جانشین یکدیگر باشد، افزایش قیمت در ۱۹۷
- شکل (۴-۸): در صورتی که کالای دوم نسبت به کالای اول مکمل و ۱۹۸
- شکل (۱-۹): منحنی امکانات تولید ۲۰۵
- شکل (۲-۹): منحنی امکانات تولید ۲۱۵
- شکل (۳-۹): حداکثر کردن رفاه اجتماعی در صورتی که الگوی ترجیحات افراد ۲۱۶
- شکل (۴-۹): حداکثر کردن رفاه اجتماعی، در صورتی که الگوی ترجیحات افراد ۲۱۷
- شکل (۵-۹): حداکثر کردن رفاه اجتماعی، در صورتی که الگوی ترجیحات افراد ۲۱۸

شکل (۹-۶): حداکثر کردن رفاه اجتماعی، در صورتی که تابع مطلوبیت ...	۲۱۸
شکل (۹-۷): برابری مطلوبیت کل تک تک افراد در صورت وجود ترجیحات ناهمسان ...	۲۱۹
شکل (۹-۸): انتقال منحنی امکانات مطلوبیت و معیار کالدور ...	۲۲۱
شکل (۹-۹): انتقال منحنی امکانات مطلوبیت و معیار کالدور ...	۲۲۲
شکل (۹-۱۰): تأثیر افزایش نرخ مالیات بر درآمد مالیاتی و توزیع درآمد ...	۲۲۶
شکل (۹-۱۱): بازار نیروی کار و سهم عوامل تولید از تولید ...	۲۲۷
شکل (۹-۱۲): منحنی لورنز ...	۲۲۸

فهرست جداول

- جدول (۱-۴): مازاد رفاه مصرف‌کننده ۸۰
- جدول (۱-۵): مطلوبیت افراد برای هر ساعت و قیمت هر ساعت استفاده از پارک ۹۶
- جدول (۱-۶): میزان تغییرات مازاد رفاه ناشی از دخالت دولت ۱۴۱
- جدول (۱-۹): مقایسه درآمد خالص و پرداخت‌های انتقالی در نرخ‌های مالیاتی مختلف ۲۲۴

www.ketab.ir

پیش گفتار

نحوه و میزان دخالت دولت در اقتصاد یکی از موضوعات مهم و چالش برانگیز میان اقتصاددانان است که در سال‌های اخیر با وقوع بحران‌های مالی و بانکی به اوج خود رسیده است. از سویی سیاستمداران و دولت‌مردان می‌خواهند با پررنگ جلوه دادن نتایج کوتاه‌مدت سیاست‌های اقتصادی در پیش گرفته شده از سوی دولت‌ها به مداخلات بیشتر دامن زنند. از سوی دیگر اقتصاددانان کلاسیک که جریان اصلی^۱ علم اقتصاد را تشکیل می‌دهند تلاش می‌کنند تا با تبیین آثار و هزینه‌های بلندمدت مداخلات اقتصادی دولت‌ها، ضرورت تعیین حد بهینه مداخله دولت در اقتصاد را اثبات کنند.

در کتاب حاضر با توجه به نیاز و ضرورت آشنایی دانشجویان و پژوهشگران با نوشتارهای مورد استفاده از سوی اقتصاددانان جریان اصلی، معیارهای دخالت دولت در اقتصاد و حد بهینه مداخله از دید این گروه بررسی و تبیین خواهد شد. توجه خوانندگان گرامی را به این نکته معطوف می‌دارد که اقتصاددانان نهادگرا در خصوص فرض‌های به کار رفته در نظریه‌های اقتصاددانان کلاسیک تشکیک ورزیده‌اند و می‌کوشند تا چارچوب علمی جامع‌تری را برای تحلیل مسائل اقتصادی به کار برند. آنان اساساً تحلیل رفتار انسان را در قالب دو فرم ساده، به صورت جهان دو کالایی (کالای خصوصی و عمومی)، سازماندهی دو نهادی (نهاد بازار و نهاد دولت) و با مدل انتزاعی حداکثرسازی مطلوبیت و سود، تحلیلی ساده و انتزاعی می‌دانند (اسرام، ۲۰۰۹، ۴۰۸-۴۱۰). این گروه از اقتصاددانان معتقدند که انسان دارای ساختار انگیزشی پیچیده‌ای است که به تبع آن ترتیبات نهادی متنوعی ایجاد می‌شود. نویسندگان این کتاب، ضمن تأیید برخی ایرادها و ابهام‌های وارد آمده به نظریه‌های اقتصاددانان کلاسیک، شناخت دقیق اندیشه‌های این گروه را توصیه می‌کنند؛ زیرا معتقدند که نخست، فهم نظریه‌های این اندیشمندان به منزله بهره‌مندی از تجربه و تلاش بشر در شناخت رفتار انسان است، که باید به دقت مطالعه و بررسی شود؛ و دوم، یادگیری تفکر و نحوه تحلیل ایشان برای تدوین و طراحی الگوهای پیچیده‌تر در چارچوب پژوهش‌های اقتصاد نهادگرا لازم و ضروری است. به این ترتیب در کتاب حاضر، که در نه فصل تهیه و ارائه شده است، به ارائه تفکر اقتصاددانان کلاسیک متعلق به جریان اصلی پرداخته شده است.

در فصل یکم ابتدا تعریف دولت از ابعاد مختلف با کارکردهای متفاوت مطرح و تلاش شده است تا دیدگاه‌ها و نظرات در هر حوزه مورد بحث و بررسی قرار گیرد. جایگاه و نقش دولت در مکاتب مختلف فکری اقتصاد نیز در این فصل مرور شده است. فصل دوم به تعریف عدالت، حکومت اسلامی و وظایف دولت از دیدگاه اسلام اختصاص داده شده است. با توجه به ابزارها و روش مرسوم تحلیل و استنباط در پژوهش‌های دینی، در این فصل برای استخراج اهداف حکومت اسلامی و وظایف حاکم اسلامی از آیات، روایات و احادیث رایج و متداول استفاده شده است. با توجه به گستردگی موضوع و حجم انبوه

1. Mainstream

2. Elinor Ostrom (1933-2012)

پرسش‌ها و پژوهش‌ها در این حوزه، تلاش شده است تا با استفاده از نتایج تحقیقات، به برخی ابهام‌ها در این زمینه پاسخ داده شود. بدیهی است پرداختن کامل به این موضوع نیاز به تألیف کتاب جداگانه‌ای دارد تا به دقت به بحث و بررسی در خصوص موضوع بپردازد. افزون بر این، چون مخاطبان اصلی کتاب حاضر، دانشجویان دوره‌های کارشناسی و کارشناسی‌ارشد رشته‌های مختلف اقتصاد، مدیریت، حسابداری در دانشگاه‌ها هستند، لذا طرح این موارد خارج از مباحث درسی مخاطبان اصلی خواهد بود. از معیارهای مداخله دولت در اقتصاد معیارهای حداکثر رفاه اجتماعی، بهینگی پاره‌تو، معیارهای تغییرات رفاه شامل اضافه‌رفاه، تغییرات جبرانی و هم‌ارز است که در فصل‌های سوم و چهارم معرفی شده‌اند؛ این معیارها ابزارهایی هستند برای بررسی ضرورت و آثار مداخله دولت. با استفاده از این معیارها، موارد شکست بازار شامل کالاهای عمومی، پیامدهای خارجی، و انحصار طبیعی به ترتیب در فصل‌های پنجم تا هفتم معرفی و نحوه مداخله دولت در هر کدام بررسی شده است.

فصل هشتم به معرفی مصادیق جدید شکست بازار اختصاص دارد. در این فصل، ویژگی بازارهای مالی و علت و نحوه مداخله دولت در این بازارها و همچنین موضوع بهینه دوم مورد بحث قرار گرفته است. یکی از انتظارات رایج مردم از دولت‌ها ایجاد بسترهای لازم برای رشد و ترقی کشور است. این امر با وجود فقر و توزیع نامتوازن درآمد میسر نمی‌شود. به همین دلیل در فصل یابانی کتاب مقولۀ توزیع متوازن درآمد بررسی شده است.

موضوعات دیگر در حوزه اقتصاد بخش عمومی شامل بودجه دولت، درآمد دولت، مباحث مربوط به مالیات، مخارج دولت و کسری بودجه، مواردی است که در آینده دنبال و تحریر خواهد شد. در پایان بر خود لازم می‌دانیم از دانشجویان عزیز که با بررسی‌گری‌هایشان ایده تهیه این کتاب را شکل دادند و ما را در تهیه آن تشویق کردند تشکر و قدردانی کنیم. از سرکار خانم معصومه آفاجانی و جناب آقای محمد آقارضی و سرکار خانم مینا حیدری به خاطر زحماتی که برای تطبیق و بازخوانی فصل‌ها کشیدند بسیار سپاس‌گزاریم. زحمات‌های جناب آقای حمید خادمی و سرکار خانم ذکائی که مجموعه را ویرایش کردند و با پیشنهادهای سازنده‌شان موجب روان شدن متن و انسجام مطالب شدند ارج می‌نهیم و بسیار از ایشان سپاس‌گزاریم. از جناب آقای شهرام عظیمی برای طراحی روی جلد کتاب و سرکار خانم سانا عابدینی برای ویرایش نهایی نمودارها تشکر و قدردانی می‌کنیم. بدیهی است کتاب بدون پی‌گیری و تلاش دلسوزانه همکاران خوب انتشارات دانشگاه تهران به‌ویژه جناب آقای حمید جهانی و حروف‌چینی سرکار خانم فاطمه جعفری به سرانجام نمی‌رسید؛ که از ایشان بسیار سپاس‌گزاریم.

بدون تردید، کاستی‌های کتاب بر عهده نویسنده‌گان است که امیدواریم خوانندگان گرامی با ارسال نامه به یست الکترونیکی زیر، ما را در برطرف کردن آن در ویرایش‌های بعدی کتاب یاری رسانند.

فرهاد رهبر

Frahbar@ut.ac.ir

ناهید پوررستمی

Prostami@ut.ac.ir